

гріють (Б. Данилович); *Звикаємо з дитинства грати й гратися, Не відучились... Хоч давно пора* (В. Крищенко); *Знайдеш мене, закохану з зими* (О. Куценко).

Кінцеву часову межу виражає конструкція *до + родовий відмінок*, яка вживається найчастіше з іменниками часового значення: *Було, Дроздовського удвох перекладали, Й до ночі аж - розмови про сонет* (А. Мойсієнко); *Школа, школа – все неначе вчора, До сих пір від неї не відвик* (В. Крищенко); *Та тільки що розумного творилось, розумного гадалось до сих днів, – найменш у мозках одиниць зродилось, найбільш народ зробив і виповів* (І. Франко); *І до кінця твого болітиме затерпле тіло* (Б. Бойчук); *Безнадійна та прозора [істина] Аж до смертної коси* (Г. Чупринка); *Скажи – ти не забула гору Жовтих Лілій І до болю зелену полонину? Коли перебули найпоетичнішу з ідилій І клялись кохати до загину?* (М. Семенко); *Він віднайде його не як свідка клінічних гімнастик До закінчення віку* (С. Процюк).

Значення відносного часу передають формули: *коло + родовий відмінок, біля + род. в.* (із семантикою часової наближеності), а найширші функціональні можливості мають звороти з – *до, від(од) – до + родовий відмінок*, які вживаються з означеннями і без них: *Мамині руки – щедрі, робочі – Втоми не знають з ранку до ночі* (В. Грінчак); *Бо таке на роду написано: від Адама до наших днів будуть людям світити лисини величаво мудрих вождів* (В. Симоненко); *Алябастрова ваза Розповідає тільки Про мале й про минальне Й не скаже нічого про вітер, Що віяв від рана до пізна* (Е. Андіївська).

Отже, проаналізований матеріал свідчить про те, що відмінкові та прийменниково-відмінкові форми на позначення часу активно функціонують у поетичному мовленні й досить повно представлені на рівні малого синтаксису. Ці конструкції не мають обмежень щодо вживання, а навпаки, наділені широкими лексико-функціональними можливостями. Вони подають вичерпну інформацію щодо тривалості, перебігу й часових меж описуваних подій, при цьому становлять складну систему, за допомогою якої автор актуалізує часовий план розповіді, виражає різні відтінки часових відношень, указує на тривалість дії, одночасної / різночасної з моментом мовлення, розрізняючи її тривалість (означену й неозначену, тривало-повторювану). Саме з огляду на різноманітність, багатство й функціональну наповненість темпоральних конструкцій, їхнє дослідження видається перспективним й пропонується стаття може слугувати базою для подальших розвідок часових відношень в українській мові.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпояско О. К. Відтворення темпоральності відмінковою системою української мови // Мовознавство. – 1989. - № 1. – С. 27-33.
2. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: Система засобів вираження. – Одеса: Астропринт, 1996. – 192 с.
3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наукова думка, 1992. – 212 с.
4. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови / За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во „Пулсари”, 2004. – 400 с.
5. Плющ М. Я. Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення: Навч. посібник. – К.: Київ. пед. ін-т, 1978. – С. 83-97.
6. Слинько І. І. Історичний синтаксис української мови. – К.: Вища школа, 1973. – С. 34.
7. Тимченко Є. Льокатив в українській мові (з української складні). – К.: З друкарні УАН, 1925. – С. 9-11.
8. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). – М.: Гнозис, 1994. – 344 с.
9. Laura A. Landa. Koncepcja przypadku i czasu w językach słowiańskich. – Kraków. – Universitas. – 2004. – 30 s.

It was described in the suggested article the means of the implementation of temporal correlation at the level of small syntax and set up the structure of adjective and nonadjective construction on the significance of time in poetries. It was distinguished the constructions of defined / indefined continuing time, of time before / aftercoming, commencement / ending of realization of action and closeness of time.

Key words: Speaking moment, temporal nonadjective construction, case-adjective form, difference of time.

К.С. Савич

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕПЕРЕКЛАДНИХ АБРЕВІАТУР У ПУБЛІЦИСТИЦІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано найновіші тенденції розвитку української мови, на прикладі порівняльного аналізу газетних статей середини ХХ століття (60 – 70-ті роки) і початку ХХІ століття (2005 – 2007 роки) розкрито принципи вживання в мові певних абревіатур, пояснено причини виникнення в українській мові неперекладних абревіатур.

Ключові слова: неперекладна абревіатура, словотвірна й лексична семантика, оцінна експресія абревіатури.

Мета дослідження – розкрити особливості відтворення та конотації неперекладних абревіатур у газетних текстах 1960 – 1970-х років ХХ століття й 2005 – 2007 років ХХІ століття.

Актуальність дослідження. Хоча від часу свого виникнення абревіатури привертала до себе увагу дослідників, проте все ще недостатньо висвітлені абревіатури публіцистичного стилю. Тому аналіз таких абревіатур є особливо актуальним, зокрема в наш час, коли вони стають базою утворення нових дериватів.

Аналіз досліджень і публікацій, на які спирається автор. Від часу свого виникнення абревіатури привертала увагу дослідників. Науковці розглядали, як функціонують абревіатури у наукових текстах, виділяючи оказіональне їх вживання (аналізувалися тексти юридичного, економічного, лінгвістичного спрямувань). Наприклад, Алексєєв Д., Борисов В. досліджували абревіацію в умовах науково-технічної революції (1977 р.); Бойченко Л. у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук розглядає структурно-семантичні типи абревіатур і діапазон їхньої дериваційної активності в українській мові (1985 р.); Васильєва Г. розглядає абревіатури як складовий елемент правничих текстів (2000 р.); Кислюк Л. торкається проблем функціонування в українській мові запозичених слів, зокрема й абревіатур (2001 р.), Курило Т. аналізує специфіку вияву лексико-семантичних відношень в економічній термінології (2001 р.), Нелюба А. розмірковує над статусом абревіаційного способу словотворення (2007 р.). Проте мало уваги приділено абревіатурам публіцистичного стилю, хоч вони поширюються у наш час, стають центрами для утворення нових дериватів.

Аналізуючи розвиток української мови на початку ХХІ століття, засвідчуємо, що останнім часом відновлюються питома українські лексеми й фраземи, витіснені політикою орадянщення та асиміляції української мови. Філологічний науковий пантеон відмовився від асиміляторських тенденцій розвитку мови. Василь Німчук, Ніна Клименко наполягають на тому, що слід розробляти нові концептуальні методи дослідження, вивчаючи механізми семантичних перетворень на основі знань про те, як співіснує словотвірна й лексична семантика, цим самим наголошуючи на нових напрямках мовознавчих досліджень, які було проголошено на Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 100-річчю від дня народження професора Івана Ковалика.

Уже в кінці ХІХ і на початку ХХ століть увагу дослідників привертала різні способи словотворення. Проте лише в наш час визначено можливі словотворчі засоби, дано їм відповідну характеристику та визначено місце і роль кожного у збагаченні лексичного складу мови.

У процесі словотворення по-різному використовують словотворчі ресурси. У цьому саме й виявлено розмаїття засобів і способів словотворення [1, 199].

Як доводить практика та наукові спостереження (І.Ковалик [1], Н.Клименко [11, 7], З.Сікорська [8; 9]), абревіація – окремий спосіб словотворення. Слід розрізняти різні види абревіатур – складноскорочені слова й власне абревіатури, до складу яких входять ініціальні абревіатури й акроніми.

Дослідники виявили, що першими почали широко використовувати абревіатури телеграфісти на початку ХХ століття. Скорочення в телеграфних адресах були викликані виключно економією енергії [10, 94]. Проте не слід залишати повз увагу той факт, що новий виток розвитку суспільства потребує нової мови для масового спілкування, з новими поняттями й значеннями. Особливо бурхливо процес творення «новояза» (запозичимо цей термін у Дж. Оруелла) розпочався після подій 1917 року, а в 20 – 30-ті роки ХХ століття культ енергійного, динамічного, прогресивно налаштованого революціонера зумовив тотальну абревіацію, яка швидко була прийнята українською мовою. На той час такий спосіб словотворення здавався ознакою революційної епохи – короткі й енергійні слова позитивно сприймалися. Складноскорочені слова й власне абревіатури є даниною моді.

Де в чому можна погодитися з Гербертом Маркузе. Він у своїй праці «Одномірна людина» торкається проблем мовлення та його зв'язку зі свідомістю людини, зокрема наголошує на тому, що аббревіатура потрібна, щоб уникнути небажаних питань. Аббревіатура позначає те, що можна інституалізувати і для того, щоб відкинути всі конотації [2].

Звичайно, такі словотвори, як *робсількор*, *Держполітвидав* позбавлені емоційно-експресивного забарвлення, вони у газетних статтях здебільшого виконують номінативно-інформативну функцію. Наприклад: *Йі* [книжку «Широким кроком у комунізм» – К.С.] *підготував на громадських засадах колектив журналістів «Радянської України» спільно з чисельним активом редакції – письменниками, діячами науки і мистецтва, робсількорами, працівниками місцевих газет. Видано цей збірник Держполітвидавом УРСР* [РУ, 231/1961].

Проте слід взяти до уваги й те, що на лексичний зміст слова, зокрема аббревіатури, впливають безпосередні зміни об'єктивної реальності, а тому постає проблема ймовірності у сприйнятті тих самих слів за різних історичних, культурних, соціально-політичних обставин.

Аналізуючи специфіку використання аббревіатур взагалі у часовому просторі, можна констатувати, що, наприклад, у статтях за 60 – 70-ті роки ХХ століття досить широко використовують аббревіатури на позначення назв країн, їхніх керівних органів. Особливість є те, що державні органи «ворожих» ССРСР країн чи організації подають без пояснення, натомість керівні органи Країни Рад, позначені аббревіатурами, розшифровують чи не в кожній статті. Порівняйте: 1) *На церемонії покладання вінків були присутні перший секретар ЦК СЄПН, голова Державної ради НДР В. Ульбріхт та інші керівні діячі НДР...* [РУ, 237/1961]. 2) *Необхідність створення коаліційного уряду виникла після того, як партія Аденауера ХДС/ХСС в результаті виборів втратила абсолютну більшість у бундестагу* [РУ, 233/1961]. 3) *23 травня відбувся X пленум Центрального Комітету Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоді. Пленум запропонував розглянути на XVI з'їзді ЦК ВЛКСМ такий порядок денний ...* [РУ, 122/1970]. Крім того, для аббревіатур, різних за територіально-політичними ознаками, характерна оцінна експресія, що уточнює контекст, який безпосередньо супроводжує лексему. Наприклад, *агресивні блоки НАТО, СЕНТО (...Особливо відзначився шах Ірану, який дійшов до того, що погодився перетворити майже половину країни в зону смерті заради інтересів агресивного блоку СЕНТО* [РУ, 243/1961]). Отже, конотація щодо використовуваних аббревіатур має супровідний характер, і хоч сама по собі, за своєю сутністю й виконуваною функцією в дискурсі аббревіатура позбавлена будь-якої оцінної експресії, стає можливим класифікувати її як термін у публіцистиці [7].

Слід підтримати думку Лілії Невідомської щодо визначення змісту конотації. Конотація – це один із макрокомпонентів інтегрованого словесного значення, який є асоціативним і супровідним стосовно денотативно-сигніфікативного макрокомпонента. Вона охоплює прагматичну, емотивно-оцінну семантику узуального чи okazіонального характеру або відповідну культурно-ідеологічну інформацію та викликає експресивний ефект, взаємодіючи з емпіричним значеннєвим пластом (образністю, внутрішньою формою лексичної одиниці), а також із функціонально-стилістичними, часовими, територіальними тощо характеристиками слова, актуалізованими у певній комунікативній ситуації та відповідному контексті [4, 305].

Розвиток української мови на сучасному етапі засвідчує, що останнім часом ми свідомо чи неусвідомлено повертаємо багатства питомої української лексики та відтворюємо властиві саме українській державності традиції, заборонені, забуті й замовчувані з відомих причин. Наприклад, Святослав Караванський у стильовій градації лексики застосовує не лише позначку «безпідставно занедбаний», але й позначку «советизм». [3, 64]. Останнім часом дуже помітним став процес очищення мови від непотрібних запозичень, лексем на позначення реалій, що виникли в інших державах і нашому народові насаджувалися протягом десятиліть.

Отже, цілком природною й виправданою є тенденція вживання у засобах масової інформації таких неперекладених лексем-советизмів, як УСССР, ССССР, ОСО, ГУЛАГ. Наприклад: 1) *Саме тоді Наркомосвіти УСССР довідався, що у 180 районах ще не виконали так званого хлібозаготівельного плану* [СП, 47/2006]. 2) *... тяжко було зберегти себе українцем у ССССР* [НіД, 18-19/2006]. 3) *Вреїсті ОСО (Особое совещание) винесло стандартне рішення: «За спробу підготовки замаху на державних і партійних керівників Радянської влади Ю.А. Лавриненка засудити на 10 років ув'язнення у виправничо-трудовах таборах Заполяр'я»* [СП, 23/2006]. 4) *Про смертельні труднощі, якими супроводжувалося вшанування жертв Базарської трагедії в радянські часи та в період німецько-фашистської окупації України, розповів колишній політв'язень ГУЛАГу Василь Овсієнко* [СП, 49/2006].

Цікавим з орфографічного погляду є використання паралельних форм неперекладних абrevіатур ГУЛАГ і ГУЛАГ (рос. – Главное управление лагерей) та похідних від них. Наприклад: 1) *Витончений, вродливий, напрочуд освічений юнак на 8 років потрапив у цупкі сплети ГУЛАГового пекла, пережив катування, неодноразові голодовки, моральний і психологічний терор і все-таки витримав...* [6, 31]. 2) *Ми все ще розвінчуємо звірства сталінізму і не зауважуємо, що країна на наших очах стрімко обертається на легалізований ГУЛАГ, що мікроСоловки і мікроСандармохи відбуваються серед білого дня, на вулицях, біля під'їздів і в підвороттях будинків, на дорожніх трасах тощо* [6, 71].

Щоб зрозуміти, чому так відбувається у мові, перш за все слід зважити на новітніші тенденції розвитку української мови, про які йшлося вище. Кожна мова запозичує іншомовні слова, а також лексеми на позначення чужомовних реалій. Адаптуючи їх, носії мови-реципієнта зважають на їхнє походження. Тому одні правила застосовуються до питомої й давно запозиченої лексики, а інші до чужоземних власних назв [12, 4]. Так, посилаючись на чинний правопис, літера г передає на письмі гортанний щілинний приголосний як в українських словах, так і в іншомовних давнішого походження (на місці h, g), а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо у звукосполученнях гео-, -лог, -гог-, -грам-, -граф-. У той же час літера г передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українській мові, так і в давньозапозичених і зукраїнізованих словах та похідних від них [12, 17]. А оскільки це утворення «новоязу» історично й традиційно не може бути власне українським, автор наголошує на чужорідності слова і реалій, що воно позначає.

Останнім часом абrevіатури стають центром рядів нових дериватів, які також не позбавлені результатів пізнання суб'єктивного, а часом й об'єктивного аспектів комунікації. У вираженні ставлення мовця до певного суспільного, культурного, економічного чи політичного явища допомагають певні словотворчі засоби. У словнику «Лексико-словотвірні інновації (1983 – 2003)» Анатолія Нелюби міститься цікавий стосовно емоційно-виражальних потенцій матеріал. Наприклад,

КГБісівський ← КГ [Б + б] ісівськ(и □ й)

КГ [Біст + біс] ісівськи □ й

Стосовний до КГБ і бісівського; стосовний до КГБіста і бісівського.

Де б іще тоді могло бути таке спілкування? І це в умовах жорстокого ментовсько-КГБісівського режиму, що цьому протидіяв, всіляко свавільно в усьому обмежував (А.Здоровий. Мова – це явище космічне) [5, 50]. Тут різко негативне ставлення автора до колишньої державної інстанції СРСР (використання акронімної частини 'Бісівський' з жаргонним 'ментовсько-') підсилено ще й уживанням неперекладної абrevіатури 'КГБ', що підкреслює її приналежність до чужомовної реальності.

Отже, новітні тенденції у розвитку української мови під впливом об'єктивної дійсності, у процесі набуття підкреслено неперекладною абrevіатурою оцінно-емотивних віддітків (у переважній більшості негативних) сприяють поширенню одних і тих же абrevіатур у різних історико-культурних текстах. Це підтверджено не лише використанням абrevіатур у певному контексті, але й словотворчою спроможністю абrevіатур та орфографічним аспектом слововживання. Подальше опрацювання матеріалу допоможе з'ясувати, наскільки продуктивними є словотвірні моделі абrevіатур, яким чином абrevіатури набувають конотації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалик І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. / Упорядник та автор передмови Василь Грещук. Івано-Франківськ – Львів: Місто НВ, 2007. – 404 с.
2. Маркузе Герберт. Одномерный человек. – М.: «REFL-book», 1994. – 368 с.
3. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. – К.: Вид. дім «КМ Академія»; Всеукр. т-во «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, 2004. – 163 с.
4. Невідомська Л. Семантична сутність лексичної конотації // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. Вип. XV – XVIII. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 301 – 305.
5. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983 – 2003). Словник. – Харків, 2004. – 136 с.
6. Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004 – 2006). Словник. – Харків: Майдан, 2007. – 144 с.
7. Савич К. Абrevіатури публіцистичного стилю // Соціально-гуманітарні науки: проблеми їх розвитку та викладання у вищій мистецькій школі / Матеріали до Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Луганськ: Луганськ-Арт, 2007. – С.166 – 170.

8. Савич К., Сікорська З. Аббревіатури в українській літературній мові початку ХХІ століття // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. Вип. XV – XVIII. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 196 – 200.
9. Сікорська З. Лексико-семантичні, словотвірні та прагматичні аспекти акронімів / Лінгвістика: Збірник наукових праць. – Вип. I. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – С. 72 – 78.
10. Стадник М., Стадник Н. Аббревіація в термінопросторі засобів масової інформації // Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць. – Вип. IV. – К., 2001.
11. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Видавництво «Українська мова» ім. М.П.Бажана, 2000. – 752 с.
12. Український правопис. – К., 2003. – 240 с.

Список умовних скорочень

РУ – газета «Радянська Україна», СП – газета «Слово Просвіти», Нід – газета «Нація і держава».

The article is devoted to the problem of the newest tendencies of the Ukrainian language development, we observe the principles of the usage of certain abbreviations on the examples of the comparative analysis of newspaper articles dated back to the middle of the 20th century (60s-70s) and the 21st century (2005 - 2007), we cover the usage of certain abbreviations in the language, explain the reasons of formation of the untranslatable abbreviations.

Key words: untranslatable abbreviation, word building and lexical semantics, connotation of the abbreviation (evaluative expression of abbreviation)

М.В. Сапун.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕТАФОР В ІДЮСТИЛІ ГРИГОРІЯ КОСИНКИ

У статті проаналізовано структурні та семантичні особливості метафор у художній творчості Григорія Косинки, визначено основні групи досліджуваних метафоричних одиниць.

У сучасній лінгвостилістиці проблема метафори як одного із виразників індивідуального світосприйняття автора і продуктивного засобу творення нових понять та образів залишається однією з найцікавіших і дуже перспективних.

Як семантичне явище, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця, метафора є невід'ємною ознакою художнього стилю будь-якої слов'янської чи неслов'янської мови.

Складна природа метафори цікавила славістів ще з давніх часів [Потебня; 1958]. Зокрема, у східнослов'янському мовознавстві найбільша кількість ґрунтовних досліджень, присвячених метафорі, припадає на II пол. ХХ ст. Це праці О.Ф. Лосєва [Лосєв, 1982], В.Н. Телії [Телія, 1988], В.М. Русанівського [Русанівський, 1988], І.К. Білодіда [Білодід, 1973], В.М. Вовк [Вовк, 1986], О.О. Тараненка [Тараненко, 1989] та ін. Специфіка цього мовного явища, його поліфункціональність, варіативність маркування і сьогодні перебувають у полі зору багатьох науковців.

В українському мовознавстві у кінці ХХ – на початку ХХІ століття з'явилася ціла низка дисертаційних праць, в яких розглядаються як загальнотеоретичні питання метафори, так і питання функціонування метафори в ідіюстилях різних авторів. Це роботи Л.О. Пустовіт [Пустовіт, 1979], Т.П. Матвєєвої [Матвєєва, 1996], Л.О. Ставицької [Ставицька, 1996], О.М. Тищенко [Тищенко, 1997], Л.О. Андрієнко [Андрієнко, 1997], Т.Є. Кіс [Кіс, 2001], Т.А. Єщенко [Єщенко, 2001], Н.О. Лисенко [Лисенко, 2003] та ін.

Однак, фактично поза увагою дослідників залишилася мовна специфіка творів письменників, які були штучно вилучені з історії української літератури. У цьому плані актуальною видається інформація про специфіку ідіюстилю видатного українського новеліста Григорія Косинки, творчість якого почала активно досліджуватися лише із отриманням Україною незалежності.

Предметом нашого дослідження обрано структурні і семантичні характеристики метафор, які